

Een nagelaten document

Toen Velo Bierman op 98-jarige leeftijd stierf, bevond zich bij de spullen die hij naliet een foto-album. Het bevatte de foto's van het 'artsenproces' in Neurenberg waar de medische top van het Derde Rijk terecht stond.

In het decembernummer 2014 beschreef Bernard Schut de lange weg die Velo Bierman af moest leggen voor hij in 1945 door de Russen bevrijd werd. Een weg die hem o.a. langs het 'Nacht und Nebel' kamp Natzweiler voerde.

Hoe kwam het album in Nederland en vervolgens bij Velo terecht? Had hij het inderdaad 'gejat' zoals hij vertelde? En wat verklaart de interesse van deze ex-concentratiekampgevangene en andere Natzweilers zoals Pim Boellaard voor dit proces?

Beschrijving van het document

Het foto-album heeft een langwerpige, z.g. oblong formaat, de afmeting bedraagt 18 bij 24 cm. De kaft is zwart-rood, de kleur van geronnen bloed, om in de stijl van het onderwerp te blijven. De bladzijden zijn grijs (verkleurd wit?) van kleur. Het bevat, op 1 ontbrekende foto na de foto's van degenen die terecht stonden: 20 artsen en 3 ambtenaren, de medische top van Nazi-Duitsland. Alleen de foto van Gerhard Rose ontbreekt, en misschien niet geheel toevallig zoals we hierna zullen zien. Onder de foto's staan, met vulpen in blauwe inkt op potloodlijntjes geschreven en in zorgvuldig handschrift, de namen en de gevelde vonnissen genoteerd. Het album dateert zeer waarschijnlijk –gezien de soort papier en de omslag– uit het eind van de jaren veertig. Op internet bij Wikipedia zijn de procesfoto's ook te vinden, maar enkele zijn verschillend en de bijschriften wijzen op een latere datum aangezien bij de niet ter dood veroordeelden ook de strafvermindering en vrijlating uit de gevangenis wordt vermeld. Het album opent met een foto van de proceszaal waarop de rechters, de aangeklaagden en hun bewakers zijn te zien.

Het artsenproces in Neurenberg

Neurenberg is natuurlijk vooral bekend om hét grote proces tegen de belangrijkste oorlogsmisdadigers uit het Derde Rijk, Göring, Hess, Dönitz, Speer, Seyss-Inquart, Streicher o.a. Minder bekend is dat er nog een tiental andere processen is gevoerd, waaronder het z.g. artsenproces. Het begon op 9 december 1946; 22 mannen en 1 vrouw stonden terecht. De grote ontbrekende was de op dat moment nog vrijwel onopgemerkte Joseph Mengele, de kamparts van Auschwitz, de 'Engel des doods'. Mengele was naar Zuid-Amerika ontkomen, waar hij in 1979 overleed. De aanklacht tegen de 23 luidde: oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid, lidmaatschap van de SS. Allen verklaarden onschuldig te zijn. Het militaire tribunaal deed uitspraak op 20 augustus 1947: 7 aangeklaagden werden ter dood veroordeeld, 7 volledig vrijgesproken, 9 kregen wisselende vrijheidsstraffen, van levenslang tot 10 jaar, de minimumstraf. Overigens werden de eersten al in 1951 vrijgelaten. De laatste, Gerhard Rose, kwam in 1955 vrij. De ter dood veroordeelden werden op 2 juni 1948 in de gevangenis van Landsberg in Beieren opgehangen.

In 'Medizin ohne Menschlichkeit. Dokumente des Nürnberger Aertzprozesses' (1960) vindt men de documenten van het proces met een beschrijving van de medische experimenten. Wij beperken ons hier tot de experimenten die in Natzweiler werden uitgevoerd. En waarvan de gevangenen in Natzweiler ongetwijfeld op de hoogte waren. In 'Doodstraf op termijn. Nederlandse *Nacht und Nebel*-gevangenen in kamp Natzweiler' (2006) beschrijft Hinke Piersma dit kamp waar voor ons bekende namen verbleven: Pim Boellaard, Pim Reijntjes, Velo Bierman, Sam Hingst, W.L (Boebie) Brugsma bijvoorbeeld, die allen gerelateerd kunnen worden aan onze gemeente, Pim Boellaard op de eerste plaats.

Piersma noemt bacteriologische experimen-

The Dock 23

Mörsch Prozess.

ten (o.a. vlektyphus) en experimenten met diverse soorten gas-
sen (o.a. mosterdgas, bekend ook uit de recente oorlog tussen Irak en Iran). De gas-
kamer lag net buiten het kamp, de doden gingen naar het crematorium en degenen die de experimenten overleefden naar het 'revier', de ziekenbarak waar verschillende therapieën werden toegepast.

Proefpersonen waren zigeuners. Bij deze experimenten waren professoren van de universiteit van Straatsburg betrokken: o.a. prof. Hirt. Hirt was met Wolfram Sievers, een van de in Neurenberg ter dood veroordeelden, ook verantwoordelijk voor het aanleggen van een skelettenverzameling. Hiervoor werden 29 joodse vrouwen en 57 joodse mannen vergast, geselecteerd in Auschwitz op 'typisch joodse kenmerken'. De skeletten waren bedoeld voor een antropologische 'Schausammlung'. Ook Gerhard Rose, degene van wie de foto in het album ontbrak, was betrokken bij de Natzweiler experimenten (levenslang, vrij in juni 1955). Hirt vluchtte na de oorlog en pleegde zelfmoord, zijn collega-professoren werden door een militair tribunaal in Metz tot levenslang veroordeeld.

Ooggetuigen

Dat de Nederlandse gevangenen in Natzweiler geweten moeten hebben wat er in het kamp gebeurde lijkt geen twijfel. De Nederlandse gemeenschap in het kamp was relatief klein. In totaal, gerekend over alle jaren dat het kamp bestond, hebben in Natzweiler een kleine zeshonderd Nederlanders gevangen gezeten, waarvan bijna de helft de oorlog niet heeft overleefd (gegevens Piersma). Men kende elkaar en hield elkaar op de hoogte van wat men gehoord of gezien had. Een aantal van hen had een baantje 'binnen' weten te verwerven en hoefde niet te werken in de steengroeve. Zij hadden de experimenten van nabij kunnen volgen, de groep joden zien binnen komen en het crematorium overuren zien maken. En

als het crematorium op volle kracht werkte was dat in het hele kamp te zien, 'dan sloegen de vlammen metershoog uit de hoge schoorsteen van het crematorium. Over het hele kamp woei de stank van verbrand vlees. Bij donker bleek de schoorsteen in zijn volle lengte roodgloeiend te staan. Hij trok lichtelijk krom.' (Floris Bakels in Piersma 2006). Dat de voormalige gevangenen in Natzweiler zich voor het artsenproces van Neurenberg interesseerden is dus niet verwonderlijk.

De geschiedenis van het album

In 1946 ging Pim Boellaard met een kampgenoot terug naar Natzweiler. Ze stelden een rapport samen waarin ze verslag uitbrachten van hun bevindingen, o.a. welke belangrijke plegers van oorlogsmisdaden in Natzweiler nog niet waren opgepakt. Ze bezochten op 17 juli het Militair Tribunaal in Straatsburg en verhoorden daar enkele SS'ers (biografie Boellaard, Jolande Withuis 2008). Maar dan. In 1947 ging Boellaard naar Neurenberg naar het artsenproces waar o.a. de bacterioloog dr. Eugen Haagen ondervraagd werd over de medische experimenten in Natzweiler, een van de hoogleraren uit Straatsburg die daar bij betrokken was geweest. Met de psychiater Leo Alexander bezocht Boellaard de gevangenis en was een van degenen die Haagen een verhoor afnam. Alexander was in de jaren dertig uit Oostenrijk naar de VS geëmigreerd, had tijdens de oorlog de rang van majoor-arts bij de Amerikaanse lucht-

macht in Engeland en deed na de oorlog onderzoek naar de praktijk van de medische wetenschap tijdens het Derde Rijk. Terug in Nederland hield Boellaard een lezing over het proces en toonde 'foto's met concentratiekampbeelden (...) die hij van Alexander had meegekregen.' (pag. 227).

Bracht dus Boellaard het album uit Neurenberg met zich mee naar Nederland? En kreeg Velo Bierman die nauw bevriend was met Boellaard, het album na diens dood? Die conclusie lijkt voor de hand te liggen en wordt nog versterkt door een kattenbelletje tussen de papieren die Velo naliet, met de volgende tekst:

Heer Boellaard,

Met dank voor de inzage van dit album.- Een collectie bijzonder ongure types, het geen te verwachten, daar dit juist de lieden zijn, die voor de kadi zijn gehaald.

Onbegrijpelijk dat deze mensen het beroep van arts hebben gekozen. Zo te zien zijn ze in de leeftijd van 45-55 jaar. Ze zullen dus gestudeerd hebben in de rommelige tijd van 1920.- Maar dat men -zelfs in die tijd- dergelijke lombroso's op de universiteit accepteerde is mij een raadsel,

JM_ 44.. 31/5-'61 .-

Onduidelijk is de ondertekening. Vaststaat dat het handschrift niet dat van Bierman is. Daarvoor is overigens ook de toon te afstandelijk. In ieder geval was dus in '61 het album in bezit van Boellaard.

Echter, in een gesprek van Bernard Schut in 2014 met Velo Bierman kwam ook het

album ter sprake. Op de vraag: 'hoe kom je er aan?', antwoordde Velo: 'gejat'. En op de vervolgvraag: 'waar dan?', antwoordde hij: 'in Utrecht, van een bureau waar het op lag.' Dan zou dus niet Boellaard maar Velo Bierman verantwoordelijk zijn voor ons album. En ook dat is goed mogelijk. Want in een brief van de Stichting '40-'45 gedateerd 16-01-1961 lezen we het volgende:

Na de bevrijding was hij gedurende korte tijd werkzaam bij het bureau Nationale Veiligheid. Hij kon niet meer aan de slag komen. Gaf zich op als vrijwilliger voor Indonesië en later Korea, doch werd niet geaccepteerd. De heer Bierman was verbitterd ...

Wat was het Bureau Nationale Veiligheid (BNV)? Dick Engelen, deskundige wat betreft de geschiedenis van de BVD, schrijft:

Het BNV is als onderdeel van het Militair Gezag op 29 mei 1945 in het leven geroepen door de Chef MG, generaal H.J. Kruls. De taak van het BNV werd omschreven als "de zorg voor de in- en uitwendige veiligheid" van het Koninkrijk. In de praktijk betekende dat vooral het opsporen van Nederlandse medewerkers (agenten, infiltranten) van de Duitse inlichtingen- en veiligheidsdiensten Gestapo, Sicherheitsdienst en Abwehr. Om deze lieden uit te filteren uit de honderden, zelfs duizenden direct na de bevrijding opgepakte 'landverraders' had het BNV een verhoorcentrum in Fort Blauwkapel. Onder leiding van de kapitein W. Lagas verhoorden daar medewerkers van het BNV (vooral gerecruteerd uit de verschillende verzetsgroepen) de aange-

voerde arrestanten. Degenen onder hen die 'alleen maar' lid van de NSB waren geweest werden zo snel mogelijk overgedragen aan het Bureau voor de Bijzondere Rechtspleging, dat verbonden was aan het ministerie van Justitie. Het ging het BNV er dus om, zoveel mogelijk te weten te komen over de werkwijze en de geheime Nederlandse medewerkers van de genoemde Duitse diensten. Daarna werden ook deze lieden overgedragen aan Justitie ter berechting. Fort Blauwkapel was dus geen kamp in die zin, dat daar mensen voor langere tijd werden vastgezet.

(e-mail aan Bernard Schut d.d. 25-7-2015)

Heeft Bierman het album van een bureau in kamp Blauwkapel 'gejat'? En was dan het Bureau Nationale Veiligheid geïnteresseerd in het Neurenberger artsenproces? Ook dat blijft een open vraag, want uit weer een andere bron is bekend dat Velo Bierman als bewaker in kamp Crailo in Laren heeft gewerkt en op de Knoopkazerne in Utrecht. En Crailo viel niet onder het BNV, en over de Knoopkazerne direct na de oorlog is vrijwel geen informatie te vinden, de Knoopkazerne had overigens volgens Engelen ook geen relatie met het BNV. Ook over kamp Blauwkapel tijdens de eerste jaren na de oorlog blijkt bijzonder moeilijk informatie te vinden. Wel vermeldt Alexander Münninghoff in zijn recente boek 'De Stamhouder' het kamp, dat hij overigens ten onrechte plaatst in Hollandsche Rading. Een voor de hand liggende onjuistheid, omdat in Blauwkapel de Britse contra-inlichtingendienst actief was

en deze een vestiging in Hollandsche Rading had.

Dat het bureau Nationale Veiligheid belangstelling had voor het artsenproces ligt natuurlijk weer wel voor de hand.

De gegevens blijven elkaar tegenspreken en de herkomst van het album blijft dus vooralsnog onduidelijk. Boellaard zou het meegebracht kunnen hebben uit Neurenberg en Velo gejat uit Blauwkapel mits hij daar werkzaam was, beide sporen zijn mogelijk. Hoe het ook zij, het Nacht und Nebel kamp Natzweiler, de medische experimenten in het Derde Rijk, de processen van Neurenberg en de rol van het Bureau Nationale Veiligheid, dit alles vormt de historische context die wordt opgeroepen door dit foto-album, dat de voormalige gevangenen van Natzweiler in onze gemeente zo lang heeft geobsedeerd. Een buitengewoon interessant document.

Met dank aan: Dick Engelen, Maud Mosterd en Daan de Leeuw.

Literatuur

J.Botman. Pierre Sweerts. Overgelopen naar de Britten. In: Go2war2. 21-9-2015.
D. Engelen. Geschiedenis van de Binnenlandse Veiligheidsdienst. Den Haag 1999.
A. Mitschlich und F. Mielke (herausg.) Medizin ohne Menschlichkeit. Dokumente des Nürnberger Aertzeprozesses. Frankfurt/Hamburg 1960.
Maud Mosterd. Blauwkapel. Fort en dorp

(werktitel). Verschijnt 2016.

Alexander Münninghoff. De stamhouder. Amsterdam 2014.

Hinke Piersma. Doodstraf op termijn. Nederlandse Nacht und Nebel gevangenen in kamp Natzweiler. Zutphen 2006.

Bernard Schut. Reis naar het einde van de nacht. In: DBG december 2014.

Bernard Veerman. Rudolf Bernardus (Velo) Bierman. Blurb 2012.

Verslag Parlementaire Enquête Commissie, deel 4 A en B (geraadpleegd in Nationaal Militair Museum Soesterberg).

Jolande Withuis. Weest manlijk, zijt sterk.

Pim Boellaard (1903-2001). Het leven van een verzetsheld. Amsterdam 2008 .

Zie op internet onder 'Kamp Blauwkapel' het item 'Special Foute Forten'

Zie op internet onder 'Mengele en Natzweiler' het item 'Dennis Peeters/Werkpagina/Testpagina'

Auteurs:

Bernard Veerman. Neef en schrijver van een digitale biografie van Velo Bierman.

Bernard Schut. Redacteur DBG, schrijver van 'Bilthoven en De Bilt tijdens de Tweede Wereldoorlog.'